

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLIV

У р е ђ и в а ч к и о д б о р :

*др Тајјана Бајић-Ивић, др Даринка Горићан-Прежк, др Прена Грицкај, др Милка
Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайић, Блаже Конески, др Тине Лојар,
др Александар Младеновић, др Асим Пецо, др Мићар Пешкић, др Живојин
Спанојчић, др Драго Ђујић*

Г л а в н и у р е д н и к :
МИЛКА ИВИЋ

Б Е О Г Р А Д
1 9 8 8

МИЛКА ИВИЋ
(Београд)

ЈОШ О ДЕКОМПОНОВАЊУ ПРЕДИКАТА

Године 1977. објављен је у овом часопису (ЈФ XXXIII, 53—86) рад Милорада Радовановића под насловом *Декомпоновање њредикација (на љримерима из српскохрватској језика)* у коме је показано да и српскохрватски, као толики други језици широм света, предикатску службу не додељује само глаголу него и аналитичкој конструкцији с одговарајућом глаголском именицом: *врши уљицај*, поред *уљиче*; *љоднео је љредлој*, поред *љредлаже*; и сл. Аналитичку предикатску конструкцију Радовановић је назвао декомпонованим предикатом.

Пажњу науке привукао је феномен наглог ширења декомпозиције предиката у језицима данашњице. Из Радовановићевог компетентног приказа онога што је изнето у радовима посвећеним овој теми јасно се разабера да је посреди озбиљан општелингвистички проблем коме још увек није нађено довољно убедљиво објашњење. Истицано је, на пример, да такав феномен илуструје собом универзалну тежњу ка аналитизму, али су при том изостала размишљања о психолошким поривима који дају овој тежњи маха. Изражено је и уверење да се избором аналитичке конструкције повишава прецизност саопштеног, али таква опаска остаје да виси у ваздуху све док је не буде поткрепила уверљивост одговарајућих доказа.

Што се конкретно српскохрватске ситуације тиче, у Радовановићевој заслуге треба пре свега убројати чињеницу да је он први приступио сагледавању околности које погодују предикатској декомпозицији код нас. Он је, наиме, указао на следеће: уколико у језику не постоји глаголско име радњи, а постоји одговарајућа именица, предикатску улогу нужно преузима на себе конструкција с именицом (уп. *(из)вршиши љрансакцију*, *(из)вршиши злочин* и сл.); у случајевима кад радња може имати и институцијализован карактер, исказивању тог другог, специфичнијег значења служи аналитички предикат (људи у свакодневним животним приликама *закључују*, *љредлажу* и сл., док друштвена тела као таква *љодносе љредлој*, *доносе закључак* и сл.); ако именовање објекта радње из неког разлога није пожељно, уместо глаголске речи бира се конструкција с именицом (уп. *на љтаквом месљу се не врши љрешицање са љрешицао је*

неисправно возило)¹. Овај списак околности вредних пажње није, међутим, коначан; требало би га употпуњавати. Запажања која следе биће мој прилог обављању тог задатка.

Међу српскохрватским глаголима уз које стоји описана аналитичка конструкција као алтернативно лексичко решење знатан је број оних чијој је лексичкој форми ускраћено нормално видско париапство (оличено у наспрамности имперфективног/перфективног образовања): *разговарати*, *ућицајати*, *сарађивати*, *анализирати*, *контролисати* итд. У таквим се случајевима говорни представници српскохрватског језика опредељују за декомпозицију предиката очигледно већ и због тога што им она омогућује експлицирање подразумеваног видског значења; уп. *водио је* (||*обављао је*) *разговор* | *обавио је разговор* са *разговарао је*, *вршио је ућицај* | *извршио је ућицај* са *ућицао је*, итд.

По изузетку, неки српскохрватски глаголи именују радњу увек у начелном смислу, никад у конкретном², па њено именовање под овим другим семантичким условима преузима на себе аналитичка конструкција — уп. *он своју шешку носећује* са *он је у носећи код своје шешке*, *они леиују* у *Грчкој* са *они су на леиовању у Грчкој*, и сл.

Декомпоновани предикат, за разлику од недекомпонованог, омогућава да се, приликом именовања радње, искаже и њена плурализација, па је и то један од разлога због којих се људи њиме радо служе. Сажетост порука *издавао је иротивуречна наређења* и *извршио је неке ситне ийоравке*, на пример, никако се не би могла очувати уколико би онај ко говори жртвовао аналитички израз у корист одговарајућег глагола *наређивати*, односно *иоравити*.

Аналитички структурирани предикат увршћује у свој састав две лексичке јединице, од којих је једна глаголског, а друга именичког типа, чиме су створени услови и за детерминацију помоћу придева, што је по себи обогаћење. Глаголи *иредложити* и *иоредити*, на пример, не могу се ближе одређивати прилозима *бесмислено* и *нейриситојно* (уп. **бесмислено иредложити*, **нейриситојно иредложити*, односно **бесмислено иоредити*, **нейриситојно иоредити*), а њихове изведенице *иредлој* и *иоређење* могу придевима истог значења: *изнеити бесмислен иредлој*, *изнеити нейриситојан иредлој*, односно *иравити бесмислена иоређења*, *иравити нейриситојна иоређења*. До овакве ситуације долази свакако због тога што се у значењу глагола о којима је реч садржи и представа о формулисању онога што се поима као предлог, односно као поређење, а формулисање, будући стриктно изражајни акт, не подлеже вредновању по критеријима применљивим на појмове „предлог” и „поређење”. Неједнака семантизираност глагола и његове именичке изведенице разлог је и томе, рецимо, што *чудно обавештавати* разумемо као „чудно се понашати при давању обавештења”, а *давати чудна обавештења* као „давати обавештења која имају у себи нечег чудног”; што *компликовано обрачунавати* интер-

¹ В. Милорад Радовановић, *оп. cit.* на стр. 60.

² Више о томе в. у моме раду *О разликовању начелног од конкретнег саопшћавања у српскохрватском језику*, Глас САНУ CCCLII, књ. 13, Београд 1988, 1—6.

претирамо у смислу „примењивати компликоване процедуре при обрачунавању”, а *вршићи компликован обрачун* у смислу „бавити се обрачунавањем нечег што је по себи компликовано”; итд. Укратко, нове могућности детерминације које се отварају применом аналитизма у предикату нису мала добробит за учеснике комуникације, па би и ту околност требало убројати у факторе који подстичу наклоност људи према аналитичкој конструкцији.

Има појединих глагола чији однос са датом прилошком одредбом може бити, бар у принципу, на два начина протумачен, па је у таквим случајевима декомпоновање предиката врло прикладан поступак за предређивање двосмисла. Изјаве *он њринудно разврстава* и *тешко се оштећује*, уколико их региструјемо изоловано из комуникативног контекста у који спадају, пример су за ово о чему говоримо. Наиме, *он њринудно разврстава* може значити или (1) „он разврстава налазећи се при том у стању принуде” или (2) „он разврстава, примењујући при том принуду”, а *тешко се оштећује* или (1) „тешко се сустичу услови за то да се оштећује” или (2) „у тешкој се мери оштећује”. Замена облика *разврстава* изразом *врши разврставање*, а облика *оштећује* изразом *долази до оштећења*, уклања овде у потпуности могућност неспоразума; јер — кад мисли на интерпретацију (1), говорни представник српскохрватског језика каже *он њринудно врши разврставање*, односно *тешко долази до оштећења*, а кад му је на уму (2), изјављује *он врши њринудно разврставање*, односно *долази до тешкој оштећења*.

Одговарајућом заменом глаголског дела аналитичке конструкције омогућава се у неким случајевима концизно исказивање нових информација о ономе што означава њен именички део, па и та околност свакако подстиче наклоност говорних представника према предикатском декомпоновању — уп., на пример, чињеницу да се на *даћи обећање* (|| *обећати*) надовезује антонимијски лексички пар *одржати обећање* | *погазити обећање*, да, поред *даћи обавештење* (|| *обавешти*), постоји и: *ѡренети обавештење*, *ѡслаити обавештење*, *добити обавештење*; да се не говори само *даћи ѡдршку* (|| *ѡдржавати*), него и *добити ѡдршку*, па и *ѡрхвтити ѡдршку* | *одбити ѡдршку*; итд.

Појединим је аналитичким конструкцијама доступно исказивање оне значењске разлике коју, код глагола, обележава супротстављање пасивног облика активном — уп. *добити ѡдршку* | *даћи ѡдршку*, *ѡрѡрети оштећење* | *нанети оштећење* и сл. са *бити ѡдржан* | *ѡдржати*, *бити оштећен* | *оштећити* и сл. Овде, међутим, декомпонована предикатска верзија пасивне означености никад није прави синоним пасивном глаголском облику, зато што се њоме постиже оно што се глаголским обликом не може постићи: искључује се у потпуности свака примисао о вршиоцу радње чији се исход саопштава предикатом. Да је то одиста тако, потврђује следећа провера: може се казати не само *они су ѡ својск и ѡдржали*, *они су му својски дали ѡдршку*, него и *он је својски ѡ одржан*; и не само *они су намерно оштећили инсталације*, *они су намерно нанели оштећење инсталацијама*, него и *инсталације су намерно оштећене*; алт

се не може рећи **он је својски добио подршку*, нити **инсталације су намерно преишртеле ошћење*.

И иначе у разним приликама, тј. независно од означености пасивног типа, избор аналитичке конструкције осигурава исту ту сужену оптику сагледавања по којој је оно што предикат именује просто — чињенична датост, неусловљена било чијом ангажованошћу. Карактеристично је, рецимо, да се у реченицу *ћланира се изјрадња нових вишесјрајница* може убацити израз *ћазљиво* (*ћазљиво се ћланира изјрадња нових вишесјрајница*), а у реченицу у *ћлану је изјрадња нових вишесјрајница* не може (**ћазљиво је у ћлану изјрадња нових вишесјрајница*); да је изјава *она мисли да ћемо их ћиме ћридобити* прихватљива и са додатком речи *наивно* (*она наивно мисли да ћемо их ћиме ћридобити*), а изјава *она је мишљења да ћемо их ћиме ћридобити* није (**она је наивно мишљења да ћемо их ћиме ћридобити*); итд.

Има случајева кад употреба аналитичке конструкције служи томе да нешто што се може, али не мора подразумевати у значењу датог глагола учини експлицитним, било у смислу присутности, било одсутности. У реченици, рецимо, *ћожелео је да ћоразјовара с мојом сесјром*, овако ишчупаној из комуникативног контекста, предикат *ћожелео је* није јасан у погледу тога да ли је или није истом приликом жеља и гласно изражена; да се, међутим, прибегло исказивању предиката у аналитичкој верзији која гласи *изразио је жељу* (*изразио је жељу да ћоразјовара с мојом сесјром*), таква би недоумица била у потпуности мимоиђена. С друге стране, у семантичкој садржини аналитичког израза *ћружјати доказе* није никад присутна никаква представа о говорном чину, па се управо по томе овај израз и разликује од одговарајућег му глагола *доказивати*, који такву представу и те како може укључивати у своје значење. Да ствари управо тако стоје, види се из следећег: могуће је рећи *на сав ћлас је доказивао*, а немогуће **на сав ћлас је ћружјао доказе*.

Изложена запажања о српскохрватској ситуацији износе на видело чињеницу да то што одговарајући глагол у неком датом случају није способан за обављање одређених сигналних функција није једини, па ни основни разлог због којег се аналитичка конструкција уводи у синтаксичку позицију предиката. Основни разлог треба тражити на другој страни, у неким психолошким мотивима који су, с обзиром на распрострањеност аналитизма у толиким језицима света, очигледно универзалног карактера.

Подсетићу с тим у вези на ову околност:

Једна од важних тековина савремене лингвистике јесте сазнање о томе да човек може исказивати исту реченичну садржину у различитим значењским аранжманима зато што је слободан да бира који ће део те садржине поставити у први план свог саопштења. Подаци о предикатском декомпоновању у српскохрватском наводе, у ствари, на закључак да говорно лице у истом смислу аранжерски поступа и према значењу реченичног предиката — по слободном избору истура под рефлектор пажње овај или онај његов аспект.

У светлу те чињенице разлог наклоности људи према аналитизму у предикату престаје бити тајна: зато што је саздана како јесте, аналитичка конструкција врло погодна служи нијансирању предикатског исказа, помаже, дакле, људима да остваре нешто што им је потребно, па се они отуда и односе тако позитивно према њој.

Аналитичка конструкција јесте прецизнија од глагола, али само онда кад, сагласно намери говорног лица, чини спознатљивијим присуство, односно одсуство одређене значењске нијансе у предикатској садржини; у другим приликама, кад је „аранжерски” захват говорног лица остварен друкчије, жељена прецизност изражавања постиже се, баш напротив, постављањем глагола у улогу реченичног предиката.

Једном речју, декомпоновани предикат није по себи ни боље, ни горе граматичко решење од недекомпонованог, већ просто — средство које на примерен начин служи задовољавању људске потребе за разноликом презентацијом предикатске садржине. Мада људи аналитизам почешће злоупотребљавају, прибегавајући му и онда кад томе није место, ипак — његова примена, у целини гледано, доноси толике користи комуникацији да, из перспективе тог сазнања, ширење аналитизма у језицима света и не изгледа уопште као проблем, већ као нешто природно, можда чак неизбежно.

S u m m a r y

Milka Ivić

MORE ABOUT DECOMPOSITION OF PREDICATES

In this article, the author points to some hitherto unobserved cases in which the native speaker of Serbo-Croatian satisfies his actual communicative needs in the most appropriate way by giving his preference to the decomposed version of the predicate (i.e. by using *vrši uticaj* instead of *utiče*, *daje predlog* instead of *predlaže*, etc.).

A close examination of the semantic principles that govern the speaker's choice in these cases leads the author to the following conclusion of wider theoretical interest:

In many instances, the speaker is free to choose the angle from which he is going to make the listener view the meaning content not only of the sentence but also of the sentence predicate, which amounts to the fact that he can represent this content in subtly different ways, calling the listener's attention more to this or that possible aspect of it. Thus, the competition between the analytic construction and the verbal lexeme serves a relevant communicative purpose. The recognition of this fact provides a natural explanation for our readiness to use decomposed predicates.